

Białystok, 06.12.2019

Dr hab. inż. Wiesław Matwieczuk, prof. PB

Wydział Inżynierii Zarządzania

Politechnika Białostocka

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej mgr inż. Jacka Pelszyńskiego
nt. *Metoda oceny efektywności społecznej projektów rozwojowych,*
napisanej pod kierunkiem dr hab. inż. Tadeusza A. Grzeszczyka

1. Podstawy formalne opracowania recenzji

Podstawą przygotowania recenzji jest pismo Dziekana Wydziału Zarządzania Politechniki Warszawskiej prof. dr hab. inż. Wiesława Kotarby z dn. 6.11.2016, zgodnie z którym, w oparciu o odpowiednią Uchwałę Rady Wydziału Zarządzania Politechniki Warszawskiej z dnia 30.09.2019, powierzono mi opracowanie niniejszej recenzji. Recenzja zawiera szczegółową ocenę rozprawy mgr inż. Jacka Pelszyńskiego, sporządzoną zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r. Nr 65 poz. 595 wraz z późniejszymi zmianami).

2. Uzasadnienie podjęcia problematyki badawczej

W recenzowanej rozprawie Autor podejmuje problematykę związaną z oceną społecznej efektywności projektów inwestycyjnych, która należy do samodzielnej dziedziny nauk o zarządzaniu tj. zarządzania projektami. Problem przeprowadzenia rzetelnych ocen i na tej podstawie dokonywania najlepszych wyborów zaliczyć należy do grupy decyzji kierowniczych, które są jednym z ważniejszych w organizacji. Powyższe świadczy o właściwym umiejscowieniu podjętej tematyki badawczej w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości.

Pomimo, że zagadnienia dotyczące oceny przedsięwzięć inwestycyjnych oraz zarządzania projektami są obecne w naukach o zarządzaniu, to do tej pory mało prac poświęcono wypracowaniu skutecznych metod ewaluacji społecznych projektów inwestycyjnych. Większość pozycji literaturowych rozpatruje różne metody oceny efektywności inwestycji w

ujęciu ilościowym, od strony finansowej i nie uwzględnia specyfiki tak wrażliwych przedsięwzięć jakimi są inwestycje o charakterze społecznym. Często głównym kryterium przy podejmowaniu decyzji o podjęciu inwestycji była ich finansowa opłacalność, umożliwiającą beneficjentom realizację celów ekonomicznych w postaci m. in. wzrostu dochodów czy poprawiających ich kondycję finansową. Społeczne skutki realizowanych inwestycji w teorii i praktyce były bądź pomijane, bądź udzielano im mniejszą uwagę. Potwierdza to umiejętnie zaprezentowany przez Autora przegląd piśmiennictwa w tym zakresie.

Realizacja inwestycji rozwojowych stanowi w europejskiej i polskiej gospodarce istotny i dynamicznie rozwijający się rynek, który przyczynia się do wzrostu gospodarczego kraju i poprawy warunków życia społeczeństwa. Coraz więcej projektów, dofinansowywanych przez różne instytucje międzynarodowe, dotyczy działań generujących głównie efekty społeczne np. w dziedzinie ochrony zdrowia, aktywizacji społeczeństwa, podnoszenia poziomu wiedzy wybranych grup społecznych czy kształtowania postaw proekologicznych. Prowadzone w rozprawie analizy dotyczą głównie inwestycji rozwojowych, generujących społeczne efekty na poziomie lokalnym lub regionalnym, a w mniejszym stopniu inwestycji przedsiębiorstw, które skutkują zazwyczaj efektami łatwo mierzalnymi, w wyrazie finansowym. Pomiar osiągniętych rezultatów tych działań w wyrazie finansowym jest bardzo utrudniony i pracochłonny, bądź wręcz niemożliwy. Stosowanie do pomiaru skutków realizacji i do oceny projektów społecznych metod opartych na kryteriach ekonomicznych nie zapewnia wiarygodnej i obiektywnej oceny takich przedsięwzięć i może prowadzić do niskiej efektywności wykorzystania nakładów finansowych.

Przeprowadzone przez Autora badania wstępne potwierdziły również niedoskonałość istniejących metod i narzędzi oceny w stosunku do inwestycji o charakterze społecznym i wskazały na potrzebę indywidualnego podejścia przy wyborze metod oceny efektywności tej grupy zamierzeń kapitałowych. Dlatego ważnym jest poszukiwanie i wypracowanie nowych metod oceny efektywności różnych wariantów inwestycyjnych, uwzględniających specyfikę społecznych inwestycji rozwojowych, ale metod opartych na pozafinansowych kryteriach oceny.

3. Założenia metodologiczne rozprawy

Podjętym w rozprawie problem związany jest z zarządzaniem projektami obejmujący doskonalenie metod oceny projektów inwestycyjnych, które wpisują się w dyscyplinę nauk o zarządzaniu. Sformułowane na wstępie przez Autora 4 pytania badawcze dokładnie określiły przestrzeń badawczą rozprawy. Obejmuje ona:

- określenie specyficznych cech projektów rozwojowych, determinujących wymagania w stosunku do metod oceny ich społecznej efektywności,
- przegląd dotychczas stosowanych metod w ocenie projektów,
- sprawdzenie możliwości zastosowania klasycznej analizy punktów funkcyjnych w procesie operacjonalizacji efektywności społecznej projektów rozwojowych,
- wykazanie możliwości wykorzystania zmodyfikowanej metody punktów funkcyjnych, analizy wielokryterialnej i podejścia systemowego do zbudowania metodycznych podstaw doskonalenia oceny efektywności społecznej projektów rozwojowych.

Wynikający z tej problematyki cel główny rozprawy został jasno i poprawnie sprecyzowany: *opracowanie metody oceny efektywności społecznej projektów rozwojowych bazującej na łącznym zastosowaniu zmodyfikowanej analizy punktów funkcyjnych, analizy wielokryterialnej i podejścia systemowego (MOESPR)*. Sformułowano też cele teoretyczno-poznawcze i aplikacyjne, które rozszerzają i uszczegółwiają zamierzenia Autora.

Hipotezy badawczej nie sformułowano, chociaż uzyskane wyniki badań i analiz umożliwiły w zakończeniu i wnioskach udzielenie odpowiedzi pozytywnych na postawione pytania badawcze zarówno w warstwie teoretyczno-poznawczej jak i aplikacyjnej.

Zaprojektowany program badawczy ściśle podporządkowany jest realizacji celu rozprawy. Stanowi on spójny układ składający się z przyporządkowanych każdemu z czterech pytań badawczych takich elementów jak: uporządkowanie wiedzy i terminologii; określenie problemu naukowego i celu pracy; konceptualizacja pojęcia i badanie różnych metod oceny efektywności; konstruowanie i weryfikacja przydatności autorskiej metody oceny projektów. Brak graficznego zobrazowania algorytmu badawczego utrudnia ocenę jego metodycznej poprawności i śledzenie bogatego zakresu prac analityczno-badawczych, tym bardziej że Autor wykorzystuje wiele metod i narzędzi badawczych. Spośród zastosowanych w pracy metod badawczych wyróżnić należy: analizę bibliometryczną, wywiady nieustrukturyzowane (swobodne), studia przypadków, analizę systemową i wielokryterialną, zmodyfikowaną analizę punktów funkcyjnych, analizy wskaźnikowe, SMART.

Weryfikację przydatności zaproponowanej autorskiej metody oceny efektywności społecznej projektów przeprowadzono poprzez porównanie osiągniętych wyników oceny z wynikami oceny uzyskanych za pomocą analizy wielokryterialnej dla 3 różnych inwestycji społecznych.

Badania empiryczne przeprowadzono dwuetapowo:

- wstępne (2016r.) – pilotażowa identyfikacja potrzeb w zakresie oceny efektywności inwestycji społecznych,
- zasadnicze- opracowanie i weryfikacja autorskiej metody.

Jasno sprecyzowany cel, spójny układ działań badawczych oraz szeroki zestaw metod i narzędzi badawczych uwiarygadniają osiągnięte wyniki badań oraz potwierdzają skuteczność i przydatność zaproponowanej metody oceny.

4. Merytoryczna ocena rozprawy

Konstrukcja pracy jest generalnie poprawna i została podporządkowana celowi pracy oraz wynika z procesu konstruowania i weryfikacji narzędzia do oceniania projektów. Praca liczy w sumie 250 stron, w tym 223 stron tekstu merytorycznego, pozostałe strony wypełniają bibliografia, załączniki, wykaz stosowanych oznaczeń oraz spis rysunków i tabel. Bibliografia zawiera 280 pozycji literaturowych polskich i zagranicznych oraz źródeł internetowych i jest prawidłowo dobrana do celu oraz zakresu pracy i w miarę aktualna (większość cytowanych prac wydanych jest do połowy drugiego dziesięciolecia XXI w.). Praca jest bogato graficznie ilustrowana- zawiera 33 rysunki oraz 100 tabel.

Część merytoryczna składa się ze streszczenia, wprowadzenia, pięciu rozdziałów oraz zakończenia wraz z wnioskami, podsumowania i rekomendacji. Każdy z rozdziałów kończy się krótkim podsumowaniem treści w nim zaprezentowanych. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny, trzeci rozdział poświęcony jest badaniu przydatności wybranych metod oceny projektów, rozdział czwarty stanowi opracowanie autorskiej metody oceny projektów inwestycyjnych, a piąty zawiera empiryczną weryfikację proponowanej metody. Kolejność rozdziałów logiczna, z zachowaniem właściwych proporcji objętościowych między częścią teoretyczną a empiryczną.

W pierwszym rozdziale pt. *Ocena projektów rozwojowych* Autor definiuje zagadnienia terminologiczne, wyjaśniając znaczenie takich pojęć jak: metoda, ocena, efektywność, projekt rozwojowy. Obszar pojęciowy, których dotyczy rozprawa, jest dość rozległy i może dlatego nie wszystkie terminy zostały właściwie i wyczerpująco zdefiniowane. Nie została ostatecznie i szczegółowo wyjaśniona np. istota efektywności (sprawność i skuteczność) i jej rodzaje, mechanizm powstawania efektów społecznych i sposób ich pomiaru, zasady określania kryteriów oceny, „nowe projekty rozwojowe”- (czy istnieją stare?).

W rozdziale tym scharakteryzowano też specyfikę projektów rozwojowych, zwracając uwagę na odmienną i wieloaspektową generowanych efektów oraz duże zróżnicowanie ich zakresu rzeczowego.

Przeprowadzono obszerną dyskusję nt. roli oceny w zarządzaniu projektami, skupiając się na istocie oceny projektów, jej rodzajach oraz specyfice ocen projektów społecznych. Prezentując wiele różnych kryteriów klasyfikacyjnych znanych w literaturze rodzajów ocen nie dokonano

ich uporządkowania i zachowania ciągłości. Ocena dynamiczna projektów (s. 43) nie jest rodzajem oceny gdyż wyróżnia się tylko wykorzystywanymi do oceny narzędziami uwzględniającymi zmianę wartości pieniądza w czasie poprzez np. dyskontowanie. Biorąc pod uwagę zaprezentowane w podrozdziale 1.5 treści bardziej trafną jego nazwą będzie „Problemy pomiaru efektów społecznych projektów rozwojowych” a nie efektywności.

Rozdział kończą trafne wnioski, wynikające z przeprowadzonej analizy.

Rozdział drugi- *Metody oceny efektywności społecznej projektów rozwojowych* stanowi prezentację wybranych metod stosowanych do oceny projektów. Słusznie wiele miejsca poświęcono takim metodom jak: społeczna stopa zwrotu z inwestycji (SROI); analiza kosztów i korzyści CBA; ocena efektywności zintegrowanej, analizy eksperckie, analiza wielokryterialna, SIA. Rozwinięto, bardziej szczegółowo, problematykę społecznego zwrotu z inwestycji porównując metodę SROI z CBA, ROI. Przybliżone zostały też założenia i etapy prowadzenia analizy wielokryterialnej dla projektów rozwojowych. W rozdziale tym zauważalne są nieumyślne powtórzenia treści z pierwszego rozdziału.

We wnioskach do rozdziału wskazano na niedostatki wykorzystywanych do ewaluacji projektów społecznych istniejących metod oceny. Z przeprowadzonej analizy można też wyciągnąć wniosek o słuszności Autora co do kierunku poszukiwań nowej metody oceny opartej na analizie wielokryterialnej i SROI. Należy zauważyć, że ocena efektywności dokonywanych wg różnych metod sprowadza się w rzeczywistości do porównania korzyści (efektów) do poniesionych nakładów na realizację danego projektu. Największą zaś trudnością przy ocenie jest oszacowanie wszystkich efektów, z maksymalną starannością, gdyż niepełne ujęcie skutków inwestycji wypacza wyniki oceny.

W rozdziale trzecim – *Badanie przydatności wybranych metod oceny efektywności społecznej* poddano badaniom dwie metody- społecznego zwrotu z inwestycji i analizy wielokryterialnej w kierunku możliwości ich wykorzystania do oceny społecznych inwestycji. Z ich pomocą oceniono efektywność społeczną odpowiednio: projektu telekomunikacyjnego, zrealizowanego w Wielkiej Brytanii (ocena ex-post) oraz projektu czterech wariantów urządzeń przeciwpowodziowych, planowanych do realizacji pod Krakowem (ocena ex-ante). Przeprowadzona analiza porównawcza wybranych cech ocen dokonywanych obiema metodami doprowadziły Autora do trochę zaskakujących wniosków (s.111). Obie metody mają swoje zalety i wady (tab. 3.13) i nie uprawniają one do jednoznacznego stwierdzenia, że „najbardziej uniwersalną jest analiza wielokryterialna”. W rozdziale tym dużo jest też „nawiązań” do treści poprzednich rozdziałów.

W rozdziale czwartym- Autorska metoda oceny efektywności społecznej projektów rozwojowych zaprezentowano proces tworzenia tej metody. Przy ocenie tak specyficznego procesu jakim jest realizacja inwestycji słusznie oparto budowę nowej metody na podejściu systemowym, sytuacyjnym i adaptacyjnym z wykorzystaniem analizy wielokryterialnej i metody punktów krytycznych. Autor formułuje założenia metodyczne oraz wymagania, jakie winna spełniać tworzona metoda oceny projektów. Prezentuje racjonalny zestaw kryteriów oceny związanych z: tworzeniem miejsc pracy; zwiększaniem dostępności do edukacji; ochroną zdrowia; poprawą jakości życia; przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu. Na bazie tych rozważań metodologicznych Autor formułuje 15 kluczowych założeń swej metody (s.122-123), które nie budzą zastrzeżeń. Następnie ponownie rozważa możliwości wykorzystania analizy wielokryterialnej (rozd. 4.3).

W dalszej części tego rozdziału w sposób logiczny prezentowane są poszczególne etapy ewaluacji projektów za pomocą autorskiej metody. Bardzo przejrzysto, na logicznych schematach i tabelarycznie przedstawiono przykłady wyborów w zakresie m. in. określania celów i granic projektu, formułowania kryteriów oceny i ich wartości, identyfikacji skutków i oddziaływania pośredniego projektu, wyznaczenia punktów społecznych i na ich podstawie określanie społecznej efektywności inwestycji. Z przedstawionego materiału wynika, że autorska metoda bazuje na wskaźnikowym porównaniu znormalizowanych efektów i nakładów, co pozwala na uzyskanie względnej oceny projektów poprzez porównanie różnych wariantów. Może powstać wątpliwość co do wiarygodności oceny tą metodą, bez obiektywnego monetaryzowania efektów społecznych oraz uwzględniania efektywności ekonomicznej projektu.

W podsumowaniu rozdziału wskazano na zalety i ograniczenia stosowania autorskiej metody oceny (MOESPR).

Rozdział piąty- Empiryczna weryfikacja proponowanej metody zawiera sprawdzenie poprawności i praktycznej przydatności zaproponowanej metody. Przedstawiono założenia procesu weryfikacji metody, który prowadzony jest za pomocą kilku metod i narzędzi badawczych (studia przypadków, indywidualne wywiady swobodne, SMART, analiza wskaźnikowa). Bardzo szczegółowo przedstawiono metodologiczną podbudowę zasadności zastosowania *case study* do weryfikacji metody. Dokonano studium przypadku oceny efektywności trzech projektów rozwojowych: wariantowych rozwiązań układu drogowego realizowanego pod Toruniem; projektu rozwojowego w branży energetycznej w Etiopii; projektów z zakresu społeczeństwa obywatelskiego realizowanych w krajach UE.

Każda z tych inwestycji została poddana w warstwie społecznej ocenie za pomocą analizy wielokryterialnej oraz autorską metodą MOESPR, a następnie porównano otrzymane wyniki oceny. Wykazywały one bardzo dużą zgodność, o czym świadczą wyliczone wartości współczynników Pearsona. Silna korelacja wyników oceny obu metodami potwierdza poprawność konstrukcji autorskiej metody oraz jej przydatność w praktyce przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych. Wątpliwości może budzić dość dużą pracochłonność procesu oceniania proponowaną metodą, ale jeśli przekłada się ona na podniesienie wiarygodności oceny to warto ją stosować.

W zakończeniu i wnioskach podsumowano osiągnięte rezultaty rozprawy oraz przedstawiono rekomendacje w zakresie prowadzenia dalszych badań w analizowanym obszarze. Autor udziela wyczerpujących odpowiedzi na postawione cztery pytania badawcze oraz podsumowuje osiągnięte cele rozprawy. Otrzymane efekty teoretyczno-poznawcze, aplikacyjne i użyteczne są prawidłowo sformułowane i mieszczą się w obszarze nauk o zarządzaniu.

Zagadnienia do dyskusji:

1. Czy Autor dostrzega różnice pomiędzy często używanymi pojęciami: „oddziaływanie społeczne” rozdz.2.2 a „efektami społecznymi” opisanymi w rozdz. 1.5?
2. Jakie były przesłanki doboru przypadków oceny konkretnych projektów rozwojowych do weryfikacji przydatności opracowanej metody? Jak ocenia Autor pracochłonność swojej metody w stosunku do pracochłonności ocen przy zastosowaniu innych metod ?

5. Poprawność formalno-językowa

Pod względem formalnym praca nie budzi zastrzeżeń; napisana jest poprawnym i fachowym językiem. Używana terminologia jest właściwa. Praca jest dobrze udokumentowana odsyłaczami źródłowymi. Ze starannością sformatowano liczne rysunki i tabele zamieszczone w pracy, które przejrzystość wyjaśniają omawianą tematykę. Pojawiają się drobne uchybienia edytorskie i językowe, nawet zmieniające semantykę wyrazu np. s. 42- jest „zlecenie”, a powinno być „zalecenia”. Często też tabele i rysunki występują przed ich wskazaniem w tekście, co utrudnia właściwy odbiór tekstu.

Drobne uchybienia nie zmieniają jednak oceny, że recenzowana rozprawa jest dopracowana pod względem formalnym i językowym.

6. Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi merytorycznie poprawne i cenne studium badawcze, które jest osadzone na solidnych podstawach teoretycznych, a dotyczy doskonalenia metod ewaluacji społecznych inwestycji rozwojowych. Autora charakteryzuje dobra znajomość przedmiotu badań, umiejętność zastosowania właściwych metod badawczych, dojrzała interpretacja osiągniętych wyników oraz trafne wnioskowanie. Nieliczne uwagi krytyczne należy przyjąć jako wskazówki do doskonalenia warsztatu badawczego i identyfikacji przyszłych kierunków poszukiwań naukowych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że szczególnie i przystępnie scharakteryzowane elementy proponowanej metody oceny determinują jej wysoki walor aplikacyjny.

Biorąc pod uwagę w szczególności:

- podjęcie nowatorskiego tematu, wynikającego z istniejącej luki badawczej i zapotrzebowania praktyki gospodarczej;
- poprawność w doborze i wykorzystaniu metod i narzędzi badawczych;
- przeprowadzone rzetelne studia literaturowe oraz wiarygodne badania empiryczne;
- zrealizowanie ważnych poznawczo i użytkowo celów badawczych;
- opracowanie autorskiej metody oceny efektywności społecznej projektów (MOESPR);
- właściwy pod względem logicznym i edytorskim układ pracy;

stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr inż. Jacka Pelszyńskiego pt. *Metoda oceny efektywności społecznej projektów rozwojowych* stanowi twórcze i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego z zakresu nauk o zarządzaniu oraz świadczy o dobrej znajomości podstaw teoretycznych, dużej dociekliwości i umiejętności Autora w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przedstawiona do recenzji praca spełnia zatem wymogi stawiane dysertacjom doktorskim, określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r. Nr 65 poz. 595 wraz z późniejszymi zmianami) i może stanowić podstawę do nadania mgr inż. **Jackowi Pelszyńskiemu** stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych.

Wiesław Matwiejczuk

